

La principal aportació del llibre és el «descobriment» del paper de la família en l'*élite*: en la seva autoorganització com a nou grup dominant, en la fusió amb la vella noblesa i en la reproducció del seu poder. La seva insistència que l'individu concret no és la unitat d'anàlisi més apropiada per entendre què és el poder queda del tot justificada. La família seria la clau per a «la comprensió i l'explicació de les múltiples (i de vegades mitificades) funcions exercides pels grups de poder» (p. 277).

Que el lector no esperi doncs una història travada de les famílies de l'*élite* barcelonina dels segles XIX i XX, car encara que hi ha aportacions noves sobre les activitats d'algunes d'elles, el llibre no aporta res de nou a la interpretació de la història econòmica i social del grup, i menys encara a la història política. En definitiva, es tracta, doncs, d'un estudi antropològic amb una considerable documentació històrica, del qual l'historiador —amb paciència i treball— en pot extreure conclusions al·liconadores.

El cas català ha constituït una magnífica atalaya (ho ha estat per molts motius, i especialment perquè el catalanisme conservador dels homes de la Lliga va desenrotllar una ideologia familiarista) des de la qual McDonough ha tractat un tema universal: el de la família d'una classe dominant. És d'esperar ara que ell o qualsevol altre estudiós contextualitzi el cas en una perspectiva àmplia dins el món occidental, per arribar a percebre en tota la seva magnitud la seva particularitat o no.

ÀNGELS SOLA

Claudio PAVONE, *Una guerra civile. Saggio storico sulla moralità nella Resistenza*. (Torí, Bollati Boringhieri, 1991). 825 ps.

Acabat de jubilar del món acadèmic, però no pas de la producció historiogràfica, i amb un bagatge impressionant de publicacions sobre la història contemporània italiana, el professor Claudio Pavone continua essent gairebé un desconegut tant a Catalunya com a l'estat espanyol. A hores d'ara cap ni una de les seves aportacions als problemes de continuïtat i ruptura pels quals ha passat l'estat italià el segle XX o les ja més velles tasques de dissecció de l'estat del *Risorgimento* han estat traduïdes i publicades a casa nostra. Qüestió greu, per tal com el professor Pavone s'ha ocupat de fenòmens tan propers a la nostra realitat contemporània com l'estat centralista del segle XIX, el règim feixista o la construcció d'una nova legalitat a partir de la ruptura/transició de la monarquia a la república (1943-1946).

L'obra en qüestió, *Una guerra civile*, s'emmarca en un conjunt d'esforços de l'autor per analitzar el moment polític d'Itàlia, entès en sentit ampli el terme «polític», entre la fallida del règim monàrquico-feixista i la instauració de la República. Els títols fonamentals en aquesta tasca de recerca han estat *La continuità dello Stato (istituzioni e uomini)*, dins DIVERSOS AUTORS, *Italia 1945-1948. Le origini della Repubblica* (Torí, Giappichelli, 1974), ps. 137-288; *Ancora sulla continuità dello Stato*, dins R. PACI (ed.), *Saitti storici in onore di Enzo Pisticelli* (Pàdua, Antenore, 1982), ps. 537-538; i *Tre governi e due occupazioni*, dins DIVERSOS AUTORS, *L'Italia nella seconda guerra mondiale e nella Resistenza* (Milà, F. Angeli, 1988), ps. 423-452. Però en aquest cas el tractat no és la història política, ni la diplomàtica, ni la militar. Pavone no ens acosta tampoc al discurs dels dirigents polítics, italians o no, ni ens reproduceix les velles pugnes ideològiques de la primera postguerra sobre la necessitat o no de la *unión sagrada* dels antifeixistes, o sobre la possibilitat de construir un estat socialista a la Itàlia *alliberada* (temes d'altra banda molt propers als qui, com Pavone, s'identificaren amb l'opció partisana).

Establert ja a través de polèmiques recents, no sols historiogràfiques, el consens sobre el fet de considerar la fase de 1943 a 1945 com una guerra civil, més enllà dels problemes que posava a l'antifeixisme militant la vigència de l'enfrontament amb els feixistes i els seus hereus usant en sentit contraposat els termes *guerra d'alliberament* i *guerra civil* com a base de la legitimitat o el refús de la Itàlia Republicana (vegeu, en aquest sentit, les taxatives afirmacions de Mario Isnenghi a «Passato e Presente», núm. 27 [1991], ps. 25-26); el que ens proposa l'autor és l'exploració del món dels sentiments entre els combatents en aquella contesa i, en especial, entre els qui optaren per la Resistència.

No es tracta d'una aposta més en favor de la història de les mentalitats simplement. Pavone s'endinsa en el món de la *moralitat*, és a dir, una expressió particular de la mentalitat en què intervenen fonamentalment els sentiments de *justícia* i *legitimitat* (tal com l'E.P. Thompson de *The Moral Economy...*, ens recorda Guido Crainz a «Passato e Presente», núm. 27 [1991], ps. 28-31). L'autor busca els testimonis sota l'orientació moral dels quals els italians afrontaren a partir de la fase crítica, en el sentit mèdic del terme, oberta amb la destitució de Mussolini (25 de juliol de 1943) i tancada amb l'armistici amb els aliats signat pel govern Badoglio (8 de setembre de 1943). Davant nostre desfilen, a través de gairebé sis-cents pàgines apassionants, un in comptable nombre de testimonis que ens parlen de les raons proclamades per uns i altres —en públic o en privat— a l'hora d'afrontar la decisió personal més transcendental en la vida de la majoria dels italians adults d'aleshores: resistència o feixisme. No sols veiem la gènesi íntima d'aquesta decisió genèrica sobre *amb qui s'està i per què*, tan carregada d'implicacions sobre el just i l'injust, la legitimitat o la traïdoria, sinó tot el conjunt de facetes que aquesta emmarca. Perquè, tal i com anem avançant, trobem un món complex en què el terme *guerra civil* resulta inexcusable, però insuficient. Emergeixen els caràcters de *guerra patriòtica* —fonamentalment antialemanya, però antialiada en el cas dels que optaren per la *Repubblica Sociale Italiana*— i de *guerra de classe*, que són clarament intersectats amb el marc més genèric del conflicte civil. Emergeixien també els grans conflictes entorn de la continuïtat/ruptura que afecten l'estat italià construït el segle XIX, que és el seu hereu —si és que en té—, la *continuïtat* de la monarquia i el govern Badoglio? La reivindicació del *ventennio* feixista que significà la RSI? El *segon Risorgimento* argumentat des de les files resistents? Emergeixen, en definitiva, tot el conjunt de petits i grans conflictes, inclosos els quotidians, passats pel sedàs de l'experiència bèl·lica: l'ús de la violència (execucions, represàlies...), el paper de la vida privada en una etapa en què la privacitat pot ser vista com un luxe amb tints d'*immoralitat*, les relacions entre generacions i entre sexes, el capteniment vers la política entesa en sentit ampli i no sols com a inserció en el joc de partits, la projecció d'esperances i d'il·lusions, etc.

Per a una empresa de tal abast no n'hi ha prou amb les fonts més tradicionals, del tipus premsa, documentació governamental (dels uns i dels altres), documentació interna de partits o dels diversos comitès d'alliberament, que no són en cap moment oblidades. Pavone treballa, a més, amb dietaris (no necessàriament publicats), memòries, entrevistes, epistolaris, cartes íntimes confiscades per la censura militar, etc. I l'aspecte nou no és l'originalitat en si de cada font, sinó la combinació de les mateixes i l'aparició de les veus dels qui habitualment no en tenen en els treballs historiogràfics: no sols els generals, sinó els oficials, els suboficials i la tropa; no sols els combatens, sinó les seves famílies, no sols un cas o dos presentats com a paradigmàtics, sinó la reiteració de testimonis —en ocasions, aclaparadora— que, a través d'una situació a vegades al límit de la identificació empàtica, ens restitueixen una complexitat vivencial que sovint ens és amagada pel discurs polític.

Pensant en casa nostra, resulta gairebé obligat de fer notar les perspectives que un treball d'aquesta natura podria obrir en la força encatronada historiografia de la Guerra Civil Espanyola, a la qual ni tan sols les commemoracions de fa uns anys van donar el

trem necessari per avançar en camps tan significativament polèmics com els abordats per Pavone: violència, capteniment polític, valoració dels esdeveniments considerats crucials, guerra de classe, guerra patriòtica, motivació dels combatents, etc. Què no s'ha de pensar del tractament que podria donar-se de polèmiques fossilitzades en la seva deformitat original en un sector i en l'altre?: guerra i/o revolució, per triar un exemple de l'imaginari *resistent* internacional, particularment acre a l'Espanya i a la Catalunya republicanes. En aquest sentit caldria recordar tan sols el primer aspecte analitzat per Pavone i tan repetit en tot conflicte: el concepte de traïció i les diverses versions (sinceres) que es poden donar sobre qui és el traïdor en un esdeveniment concret. Quina fou, si no, l'acusació bàsica contra l'enemic polític, àdhuc, sinó principalment, entre els agrupats en un mateix bàndol tot al llarg de la *nostra* contesa civil?

Ara que a la llum de l'experiència europea a la Segona Guerra Mundial, la Guerra d'Espanya ha superat ja el seu isolament com a fenomen particular i el deix de folklorisme aportat per la catalogació com a *darrera guerra romàntica*, l'obra de Pavone hauria de servir-nos d'estímul cap a una comprensió més profunda de la nostra història atacant l'arrel dels nostres fantasmes, com ha fet l'antic lluitador antifeixista, en comptes de fer veure que els enterrem a cop de desplaçar-los de la vida pública. Pavone mateix s'encarregà de llançar-nos —i no sols als especialistes sobre el cas espanyol— aquest desafiament en el col·loqui internacional sobre guerres civils celebrat a Barcelona a finals de 1992, venint a parlar-nos de *Guerra Civil Europea* a casa nostra. Seria bo una mica d'entusiasme a l'hora de recollir-ne el guant.

MARTÍ MARÍN I CORBERA

Lluís BARBÉ, *Curs d'introducció a l'economia. II. L'escala neoclàssica, Keynes i Schumpeter*, col. «Manuals de la Universitat Autònoma de Barcelona», Barcelona, UAB, 1992.

Teoria econòmica des del somriure

No és fàcil ensopegar amb manuals universitaris que siguin mereixedors de recensió fora d'uns circuits molt restringits. El llibre de Lluís Barbé és una notable excepció a la regla. L'atribut que el singularitza pot ésser ràpidament definit: l'obra més divertida que mai s'ha publicat en català sobre temàtica econòmica.

Malgrat això, no és un llibre per al gran públic. El títol, com passa sempre, no diu tota la veritat. No és del tot cert que sigui un «curs». Tampoc no es un «manual». És un llibre encisador, per llegir, per guardar (pensant en una futura consulta o relectura), no un seguit de receptes per estudiar o memoritzar. Ben bé no és tampoc una «introducció»: és cert que es presenten amb cura pedagògica les categories econòmiques estàndard, amb els autors que les varen concebre o refinar; però es tracta d'una obra per a iniciats. Qui en pot assaborir millor les virtuts i les qualitats és el llicenciat en econòmiques que ja ha oblidat el 90% dels temes específics que va estudiar quan feia la carrera.

Convé recordar, en aquest sentit, que hi ha un grapat de milers de llicenciats en econòmiques als països de parla catalana. Sens dubte constitueixen un col·lectiu força variat pel que fa a les seves ocupacions particulars, tarannà personal o preferències polítiques. Però tenen un tret en comú destacat: pràcticament ningú no llegeix llibres d'economia teòrica. Tot i així, a molts dels economistes ja situats des del punt de vista pro-